

סיכום לבגרות תנ"ך ממ"ד בראשית פרק יב' חמש יחידות

1

ערך: דודי זינגר

הערה: אין להסתמך רק על הסיכומים ללמידה לבגרות, חשוב להתעדכן באתר "ללמוד וללמד"

הקדמה

א. הנביא ישעיה בפרק נא מצווה את העם וללמוד מאברהם ומשרה .

"... הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם

הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם..." (ישעיה נא, א-ב)

בפרקים הבאים נקיים את דברי הנביא ונפגש עם אברהם ושרה , החל מהדיבור הראשון של ה' אל אברהם - "לך לך".

ב. במדרש בראשית רבה לט ד:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ" (קהלת ז, יט): "החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר" מעשרה דורות שמנח ועד אברהם ומכולם לא דברתי עם אחד אלא עמך "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ".

2

הסבר:

המיוחד באברהם אבינו הוא שבמשך עשר דורות אין ה' מדבר עם איש עד שמגיע אברהם לעולם.

הדיבור "לך לך" הוא אור המתחיל לבקוע מתוך החושך הגדול.

הדיבור בין ה' לאברהם מביא בשורה חדשה לעולם , ממנה ייחל לצמוח העם היהודי.

קושי:

בניגוד לנח בו הפסוקים מנמקים מדוע ה' פנה אליו, וזאת על שום צדיקותו של נח שמצאה חן בעיני ה':

” וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' ”

”אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדַרְתּוֹ אֶת-הָאֱלֹקִים הִתְהַלֵּךְ-נֹחַ

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְנֹחַ קַח-לְךָ אֶת-בְּשָׂרְךָ וְאֶת-אִשְׁתְּךָ לְפָנַי ...”

אצל אברהם לא מפרטים הפסוקים מדוע ה' בחר באברהם להיות אבי האומה

תירוץ:

הסיבה לכך שאצל אברהם לו מתוארת בתורה הסיבה להתגלות ה' אליו היא:

א. רמב"ן:

אבל הטעם, מפני שעשו אנשי אור כשדים עמו רעות רבות על אמונתו בהקב"ה, והוא ברח מהם ללכת ארצה כנען ונתעכב בחרן, אמר לו לעזוב גם אלו ולעשות כאשר חשב מתחלה, שתהיה עבודתו לו וקריאת בני האדם לשם ה' בארץ הנבחרת...

זה טעם הפרשה. אבל התורה לא תרצה להאריך בדעות עובדי עבודה זרה ולפרש הענין שהיה בינו ובין הכשדים באמונה, כאשר קצרה בענין דור אנוש וסברתם בעבודה זרה שחדשו:

אברהם נבחר בזכות צדיקותו שפעל כנגד העבודה זרה ומאמיניה, אך התורה לא רצתה לכתוב את אמונותיהם הפסולות.

ב. מהר"ל: (בספרו "נצח ישראל", פרק יא)

"[...] באברהם לא היה בחירה פרטית, רק (=אלא) באומה הישראלית, שהם זרעו.

...עיקר הבחירה שבחר השם יתברך באברהם, לא היה בחירה פרטית, רק שבחר בו ובזרעו אחריו בחירה כללית, ולא היה בחירה פרטית. שהבחירה הפרטית הוא לפי המקבל, ואם נשתנה המקבל, ישתנה הדבר..."

הבחירה בנח הייתה בחירה באדם פרטי והיא תלויה במעשיו, ואילו הבחירה באברהם היא בחירה כללית בעם ישראל, שאיננה תלויה במעשה של אדם פרטי גדול ככל שיהיה, ולכן גם שאברהם היה גדול ומיוחד במעשיו התורה לא מציינת זאת כסיבה לבחירתו של ה' באברהם, ללמדנו שהבחירה של ה' בעם ישראל איננה תלויה במעשיהם וגם אם יחטאו ויענשו על כך ה' לא יעזוב אותם .

מסכת אבות (ה,ג)

"עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכולם, להודיע כמה [גדולה] חיבתו של אברהם אבינו עליו השלום."

4

המשנה במסכת אבות מלמד אותנו שאברהם אבינו התנסה בעשרה ניסיונות שמטרתם להודיע ולפרסם עד כמה חביב אברהם אבינו על הקב"ה שעמד בכל הניסיונות.

הניסיון הראשון הוא הציווי לעזוב את ארצו מולדתו ובית אביו וללכת לארץ אחרת מבלי לדעת לאיזו ארץ, ולבטוח בה' שיברך אותו למרות מסעותיו והגעתו לארץ חדשה.

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם, לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְוֹלָדֶיךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ, אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲרָאָךְ. ב וְאַעֲשֶׂךָ, לְגוֹי גָּדוֹל, וְאַבְרָכְךָ, וְאַגְדִּלְךָ שְׁמֶךָ; וְהָיָה, בְּרַכָּה. ג וְאַבְרָכָה, מִבְּרַכֶּיךָ, וּמִקְלָלֶךָ, אָאֵר; וְנִבְרַכְוּ בְךָ, כָּל מְשַׁפְּחַת הָאָדָמָה .

שאלה:

מדוע פרטי הציווי לאברהם נאמרו בסדר זה : מארצך, וממלדתך, ומבית אביך?

תשובה:

הרמב"ן : הציווי מסודר לפי דרגת הקושי הרגשי של אברהם להתרחק ממקומות אלו, והסדר של המקומות נכתב מהקל אל הקשה : בתחילה נכתבה ההתרחקות **מהארץ בה הוא גר** וקשה יותר ההתרחקות **מהמולדת הארץ בה נולד** וקשה יותר ההתרחקות **ממשפחתו – מבית אביו**.

"וטעם להזכיר "ארצך ומולדתך ובית אביך", כי יקשה על האדם לעזוב ארצו אשר הוא יושב בה ושם אוהביו ורעיו וכל שכן כשהוא ארץ מולדתו ששם נולד, וכל שכן כשיש שם כל בית אביו, ולכך הוצרך לומר לו שיעזוב הכל לאהבתו של הקב"ה"

שאלה:

מה הקושי במילה לך ? " ויאמר יהוה אל-אברהם, לך-לך"

תשובה:

המילה לך מיותרת היה ניתן לכתוב "לך מארצך", יש כאן יתור (מילה מיותרת) ובמקום שיש מילה מיותרת הדבר מזמין את המפרשים לשאול את הסיבה לכך, מתוך הבנה שלכל מילה ואות בתורה יש משמעות.

שאלה:

ומדוע נוספה מילה מיותרת, שכתוב לך- לך מארצך והיה אפשר לכתוב "לך מארצך"

תשובה:

רש"י: המילה לך, באה לומר לאברהם שהציווי שנראה לו קשה והניסיון הגדול בסופו של דבר יתגלה כדבר שנעשה בשבילו (**לך**- בשבילך), שבארץ ישראל תעשה לגוי גדול ויולד לך בן, ותתגלה מעלתך בעולם.

"לך לך - להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול, וכאן אי אתה זוכה לבנים.
ועוד שאודיע טבעך בעולם"

רמב"ן: איננו לומד כרש"י, אלא אומר שהביטוי לך-לך אין בו מילה מיותרת וזאת הייתה דרך הכתיבה הנכונה בלשון התורה, ולכן לא ניתן ללמוד מכך דבר חדש.

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם, לְךָ-לְךָ מֵאֲרָצְךָ וּמְמולֶדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ, אֶל-הָאָרֶץ,
אֲשֶׁר אֲרָאָךְ.

רש"י:

"אל הארץ אשר אראך - לא גלה לו הארץ מיד, כדי לחבבה בעיניו, ולתת לו
שכר על כל דבור ודבור."

הקושי של רש"י:

מדוע ה' אינו אומר לאברהם מראש לאן ללכת?

תירוץ:

- א. בשביל לחבב את הארץ על אברהם, שיש כאן מסתורין ומקום לדמיון מהי הארץ המובטחת.
- ב. בכדי שה' ידבר אל אברהם פעם נוספת ויאמר לו מהי אותה הארץ המובטחת, ויוסיף ציווי ובכך ה' יתן לו שכר נוסף על כל דיבור ודיבור.

ב. וַאֲעֹשֶׂךָ, לְגוֹי גָדוֹל, וְאַבְרָכְךָ, וְאַגְדֹּלְהָ שְׁמֶךָ; וְהָיָה, בְּרִכָּה. ג. וְאַבְרָכְהָ,
מִבְּרַכְיָךָ, וּמִקְלֶלְךָ, אָאָה; וְנִבְרָכְוּ בְּךָ, כָּל מְשַׁפְּחַת הָאָדָמָה.

משמעות הבטחות ה' לאברהם לאחר הציווי שניתן לו ללכת לארץ כנען:

- א. "וַאֲעֹשֶׂךָ, לְגוֹי גָדוֹל"- יהיו לאברהם ילדים שיהפכו לעם גדול.
- ב. "וְאַבְרָכְךָ"- אברך אותך וארבה את ממונך או שתצליח בכל מעשה ידך.
- ג. "וְאַגְדֹּלְהָ שְׁמֶךָ"- אפרסם את שמך בכל העולם.
- ד. "וְהָיָה, בְּרִכָּה"- תוכל אתה לברך את כל מי שתרצה.
- ה. "וְאַבְרָכְהָ, מִבְּרַכְיָךָ"- כל מי שירצה בטובתך אברך אותו.
- ו. "וּמִקְלֶלְךָ, אָאָה"- וכל מי שירצה ברעתך ויקלל אותך אני אקלל אותו.
- ז. "וְנִבְרָכְוּ בְּךָ, כָּל מְשַׁפְּחַת הָאָדָמָה"- כולם ירצו להדמות לך ויברכו אחרי שיהיו כמוך.

ד וַיִּלְךְ אַבְרָם, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי יְהוָה, וַיִּלְךְ אִתּוֹ, לוֹט; וְאַבְרָם, בֶּן-חַמֶּשׁ שָׁנִים
וְשִׁבְעִים שָׁנָה, בְּצֵאתוֹ, מִחָרָן. ה. וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת-שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת-לוֹט בֶּן-אָחִיו,
וְאֶת-כָּל-רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ, וְאֶת-הַנֶּפֶשׁ, אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחָרָן; וַיֵּצְאוּ, לְלֶכֶת אֶרְצָה
כְּנָעַן, וַיָּבֹאוּ, אֶרְצָה כְּנָעַן .

הערה:

אברהם יוצא לארץ כנען ביחד עם שרה אשתו, לוט שהיה בן אחיו (אחייו), וכן הלכו
עם אברהם את "הנפש אשר עשו בחרן"

שאלה:

מי הם "הנפש אשר עשו בחרן" שהלכו עם אברהם?

רש"י:

אשר עשו בחרן - שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים,
ושרה מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאו.
ופשוטו של מקרא: עבדים ושפחות שקנו להם, כמו "עשה את כל הכבוד הזה"
(שם לא, לא). "וישראל עושה חיל" (במדבר כד, יח) לשון קונה וכונס:

7

א. אברהם ושרה גיירו אנשים בחרן ואותם האנשים הלכו איתם בדרכם לארץ
כנען.

ב. אברהם ושרה קנו בחרן עבדים ושפחות והם הלכו איתם לארץ כנען.

ו ויעבר אברם, בארץ, עד מקום שכם, עד אלון מורה; והפנעני, אז בארץ .

קושי: הרמב"ן:

אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בעניין אברהם יצחק ויעקב, והוא עניין גדול, הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה.

ואמרו: **כל מה שאירע לאבות סימן לבנים**

הרמב"ן מעלה קושי: בשביל מה מוזכר בתורה תיאור ופירוט מעשים שונים של האבות הנראים חסרי משמעות, כגון: הליכתו של אברהם בארץ ממקום למקום או הבררות שחפר יצחק והפלישתים סתמו?

תירוץ:

ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים.

ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת.

וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו.

8

מעשה אבות - אברהם חנה בשכם (פס' ו') – "...ויעבר אברם, בארץ, עד מקום שכם, עד אלון מורה", לפני שה' הבטיח לתת לו את הארץ.

סימן לבנים - שמעון ולוי יכבשו את שכם (בראשית ל"ד) לפני שבני ישראל יזכו בארץ בימי יהושע.

מעשה אבות - המקום הראשון שבו אברהם חנה אחרי שה' הבטיח לו את הארץ היה באזור העי (פסוק ח') - "ויעתק משם הקרה, מקדם לבית-אל--ויט אהלה; בית-אל מים, והעי מקדם, ויבן-שם מזבח ליהוה, ויקרא בשם יהוה"

סימן לבנים - בכניסת עם ישראל לארץ בימי יהושע העיר הראשונה שיכבשו היא העי.

מעשה אבות - ירידת אברהם למצרים ויציאתו משם (פס' י"ב). י ויהי רעב, בארץ; וירד אברם מצרימה לגור שם, פי-כבד הרעב בארץ... וישלחו אתו ואת-אשתו, ואת-כל-אשר-לו"

סימן לבנים - ירידת יעקב ובניו למצרים, גלות מצרים ויציאת בני ישראל ממצרים.

ז וַיִּקְרָא יְהוָה, אֶל-אַבְרָם, וַיֹּאמֶר, לְזַרְעֲךָ אֶתְּנָה אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת; וַיְבַן שָׁם מִזְבֵּחַ, לַיהוָה הַנִּרְאָה אֵלָיו. ח וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הַהָרָה, מִקְדָּם לְבֵית-אֵל--וַיֵּט אֶהְלֵה; בֵּית-אֵל מִיָּם, וְהָעֵי מִקְדָּם, וַיְבַן-שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה, וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה. ט וַיִּסַּע אַבְרָם, הַלּוֹךְ וְנֹסֵעַ הַנִּגְבָּה

הערה:

בפסוק ז' מוזכרת מבטיח ה' לאברהם את הארץ " וַיִּקְרָא יְהוָה, אֶל-אַבְרָם, וַיֹּאמֶר, לְזַרְעֲךָ אֶתְּנָה אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת".

ה' מבטיח לאברהם את הארץ גם במקומות נוספים:

פרק טו' פס' יח': בנוסף להבטחת הארץ יש פירוט של גבולות הארץ וכריתת ברית.

"ביום ההוא, פָּרַת יְהוָה אֶת-אַבְרָם--בְּרִית לֵאמֹר: לְזַרְעֲךָ, נִתְּנִי אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת, מִנְּהַר מִצְרַיִם, עַד-הַנְּהַר הַגָּדֹל נְהַר-פְּרָת"

פרק יז' פסוק ח': תוספת הבטחה שגם אם יוגלו מהארץ יחזרו בני ישראל לארצם.

"וְנִתְּנִי לָךְ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרַיִךְ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיד, אֶת כָּל-אֶרֶץ כְּנָעַן, לְאַחֲזֶתָ, עוֹלָם; וְהָיִיתִי לָהֶם, לֵאלֹהִים."

פרק יג' פסוק יד' יז': הבטחה לאברהם את כל הארץ כולל הארצות שמסביב ובנוסף ה' מבטיח לאברהם שהארץ תינתן לזרעו לעולם, כמו כן אברהם מצטווה ללכת בארץ שזאת פעולת קניין קרקעות.

" כִּי אֶת-כָּל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה רֹאֶה, לָךְ אֶתְּנֶנָּה, וּלְזַרְעֲךָ, עַד-עוֹלָם. וְשָׁמִיתִי אֶת-זַרְעֲךָ, כְּעַפְרַת הָאָרֶץ: אֲשֶׁר אִם-יִוָּכַל אִישׁ, לְמָנוֹת אֶת-עַפְרַת הָאָרֶץ--גַּם-זַרְעֲךָ, יִמָּנֶה. קוֹם הַתְּהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ, לְאַרְכָּה וּלְרַחֲבָה: כִּי לָךְ, אֶתְּנֶנָּה. וַיֵּאָהֵל אַבְרָם, וַיָּבֵא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלְנֵי מִמְרָא--אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן; וַיְבַן-שָׁם מִזְבֵּחַ, לַיהוָה"

הערה:

"...וַיְבַן-שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה, וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה

"הכוונה שאברהם לאחר הקמת המזבח, פרסם לאחרים את גדלות ה'.

רעב בארץ וירידה למצרים:

י ויהי רעב, בארץ; וירד אברהם מצרימה לגור שם, כי-כבד הרעב בארץ

הערה:

לדעת רש"י הרעב היה רק בארץ כנען, יש ברעב שה' הביא על ארץ כנען, ניסיון לאברהם, שה' אמר לאברהם לבוא לארץ כנען והבטיח לתת לו אותה, ועכשיו שנוצרו תנאי רעב בארץ היה ניסיון לאברהם שאולי יהרהר על הבטחת ה' כלפיו, שיאמר לו ה' לרדת למצרים.

רש"י:

רעב בארץ - באותה ארץ לבדה, לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של הקב"ה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען, ועכשיו משיאו לצאת ממנה:

לפי רש"י אברהם עמד בניסיון וירד למצרים ללא כל תלונה.

הערה:

לדעת הרמב"ן הניסיון לאברהם היה אם הוא יסמוך על ה' ולמרות הרעב ישאר אברהם בארץ.

"... גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עוון אשר חטא, כי האלוהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא"

לפי הרמב"ן אברהם חטא בשגגה ולא עמד בניסיון הגדול

הערה:

לדעת הרמב"ן גלות מצרים היא העונש לבנ"י על חטאו של אברהם שירד למצרים, וכהוכחה לכך אומר הרמב"ן שמקום המשפט- העונש, הוא המקום שבו נעשה חטא, העונש- גלות מצרים (מקום העונש מצרים)
החטא- בגלל הירידה של אברהם למצרים, בזמן הרעב. (החטא שהוא הסיבה לעונש היה הירידה למצרים).

יא ויהי, פֶּאֶשֶׁר הַקְּרִיב לְבּוֹא מִצְרֵימָה; וַיֹּאמֶר, אֶל-שָׂרֵי אֲשֶׁתּוֹ, הֲנֵה-נָא יִדְעֵתִי,
כִּי אִשָּׁה יִפְתּוּ-מִרְאֵה אֶתְּ. יב וְהָיָה, כִּי-יֵרְאוּ אֶתְּךָ הַמִּצְרִים, וַאֲמָרוּ, אֲשֶׁתּוֹ זֹאת;
וְהָרְגוּ אֹתִי, וְאֶתְּךָ יַחֲיוּ. יג אֲמָרִי-נָא, אֲחֹתִי אַתְּ--לְמַעַן יִיטֵב-לִי בְעַבְדְּךָ, וְחֵיתָה
נַפְשִׁי בְגִלְדְּךָ

הסבר:

אברהם ידע ששרה אישה יפה וחשש שהמצרים יהרגו אותו בשביל שיוכלו להתחתן עם שרה, אברהם אומר לשרה לומר שהיא אחותו, ובכך הוא מציל את עצמו, שהמצרים יוכלו להתחתן עם שרה מבלי שיהרגו אותו.

הניסיון שעמד בפני אברהם היה האם לסמוך על ה' שיציל אותו או לעסוק בתחבולות מול המצרים ולהציל את עצמו.

שאלה: האם אברהם עמד בניסיון:

הרמב"ן אברהם חטא בשגגה והיה עליו לסמוך על ה' שיציל אותו מבלי לעסוק בתחבולות מול המצרים.

"ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עוון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלוהים כוח לעזור ולהציל."

הרד"ק: אברהם לא חטא והסיבה שעסק בתחבולות מול המצרים איננה קשורה לחוסר ביטחון בה', אלא לחשש כלפי עצמו שאולי חטא ובגלל זה ה' לא יציל אותו מבלי שיפעל הוא בעצמו בתחבולות.

"פחד אברהם, ולא סמך על הבטחת האל שהבטיחו, כי אמר שמא יגרום החטא.."

שאלה מוסרית:

האומנם אברהם תכנן להציל את עצמו ולהטיב לעצמו אפילו במחיר ביזיון שיגרום לשרה שתיאלץ להתחתן עם גבר זר?

תשובה:

ספורנו: אברהם תכנן להיות במצרים זמן קצר, כפי שבמקומות אחרים שם אמר לאנשי המקום ששרה היא אחותו, ובמשך הזמן הקצר שהיה במקום ניהל משא ומתן, ולפני שהסתיים המשדך אברהם למקום אחר, אך במצרים נלקחה ממנו שרה לפרעה לפני שהספיק לצאת.

רמב"ן: אכן יש בהתנהגותו של אברהם חטא בשגגה, שהיה צריך לסמוך על ה' שיציל אותו.

רד"ק: אברהם עשה כך מחוסר ברירה, ולא חיפש שום טובת הנאה מעבר להצלת נפשו.

מעשה אבות סימן לבנים – הירידה למצרים:

מה שאירע ליעקב ובניו	מה שאירע לאברהם	
מצרים	מצרים	מקום הירידה
רעב	רעב	הסיבה לירידה
המצרים לקחו את הבנות והרגו את הבנים	פרעה לוקח את שרה	לקיחת נשים
עונש "עשרת המכות"	ה' העניש את מצרים בנגעים	הגורם לשחרור
בני ישראל יצאו ממצרים ברכוש גדול	פרעה נתן לאברהם מתנות רבות	המתנות
המצרים דרבנו את בני ישראל לצאת מהר ממצרים	פרעה מצווה לשלוח את אברהם ושרה	השילוח הנחרץ